

ВІДГУК

офіційного опонента доктора історичних наук, доцента Дефорж Ганни Володимирівни на дисертаційне дослідження М.М. Рогожі на тему: «Становлення та розвиток зоогеографічної науки в Україні (1859–1941): орнітологічний аспект», подане на здобуття наукового ступеня доктора історичних наук за спеціальністю 07.00.07 – історія науки і техніки

Реконструкція суспільно-політичного і наукового життя в Україні другої половини ХІХ – першої третини ХХ століть була б неповною без окреслення ролі, значення, надбань та внеску його представників, видатних вчених, керівників кафедр або фундаторів наукових шкіл у зоогеографії чи орнітології. В даний час відсутні узагальнення щодо процесу виникнення зоогеографії, становлення та розвитку, закономірностей поширення хребетних тварин і, зокрема, птахів на території України. Це твердження стосується також ідеї виникнення зоогеографії як окремої науки.

Актуальність дисертаційного дослідження зумовлена, насамперед, великим громадським і науковим значенням. Автор запропонував узагальнений огляд історії виникнення, формування та розвитку української зоогеографії у часових рамках від 1859 до 1941 року, як явища, що мало місце у соціокультурному та науковому просторі країни, того його розділу, який стосувався закономірностей розселення птахів у контексті знань з орнітології.

Концепція дисертаційного дослідження висвітлюється у процесі розв'язання дисертаційних завдань і стисло формується у часткових і загальних висновках дисертації. Послідовно, на конкретних прикладах, обґрунтовується висновок, що зоогеографічна наука в Україні не тільки вперше стала об'єктом дисертаційного дослідження, а й дозволила глибоко і всебічно показати антропічність процесів біологічної науки. В дисертації

наводиться низка відомостей про окремі аспекти біографій та світогляду вчених-зоогеографів, в роботі використано і запроваджено до наукового обігу повні архівні, літературні та документальні матеріали.

Проведене дослідження дозволило вперше здійснити періодизацію творчої діяльності вітчизняної зоогеографічної науки, визначити основні напрями досліджень вчених-орнітологів, торкнутися загальних проблем еволюційної біології, зокрема проблеми поширення птахів в Україні та формування історико-наукового напрямку в дослідженнях вчених-зоогеографів.

Посилаючись на різноманітні джерела, М.М. Рогожа переконливо доводить, що наукові здобутки вітчизняних вчених-зоологів та географів впливали у другій половині XIX – першій третині XX століть і продовжують впливати сьогодні на дослідження у сфері зоогеографічної науки – науки про закономірності розселення птахів на теренах України.

Дослідження М.М.Рогожі дозволяють створити певні узагальнення щодо діяльності вчених в царині зоологічної та біологічної науки, особливо зоогеографічної науки. Показано, що свої висновки Михайло Миколайович будував на результатах вивчення шляхів історичного розвитку фауни у зв'язку з зоогеографічною історією Землі. Ось чому метою дослідження стало цілісне відтворення історії становлення та розвитку зоогеографії, зокрема, орнітогеографії на територіях України другої половини XIX – до початку 40-х років XX століття на тлі соціокультурного розвитку та європейських і світових наукових здобутків.

М.М. Рогожа проаналізував, відповідно до сучасного розвитку історичної науки, основні етапи становлення і розвитку зоогеографічної науки через її орнітологічний аспект, наявні в історіографії методологічні засади та парадигми із означеної теми. Він здійснив аналіз джерельної бази з історії формування та розвитку зоогеографії другої половини XIX – до початку 1940-х років, визначив теоретико-методологічні підходи, на яких

базується дослідження зоогеографічної науки. Дисертант з'ясував соціально-економічні передумови та основні етапи становлення зоогеографії через орнітологічний її аспект на території України, показав внесок вчених-зоогеографів та аматорів природи у становленні теоретичних і прикладних основ зоогеографічної науки, їх взаємодію з науковцями товариств природознавців, університетських кафедр і науково-дослідних установ. І що надзвичайно важливо – Михайло Миколайович проаналізував наукову спадщину таких визначних вчених-зоогеографів як К.Ф. Кесслер, О.М. Нікольський, О.О. Браунер, М.В. Шарлемань, В.П. Храневич, І.І. Барабан-Нікіфоров, М.М. Сомов та інші. Разом з цим дисертант показав внесок у розвиток зоогеографії Харківського, Київського, Новоросійського та інших товариств дослідників природи, взаємодію наукових товариств, університетської освіти та аматорів природи у вивченні птахів. Це дозволило висвітлити постунальний і суперечливий процес розвитку зоогеографічної науки у Харківському, Київському, Новоросійському університетах, встановити чинники створення наукових шкіл, біологічних станцій, заповідників тощо.

Дисертагтом розкрита організаційна та науково-дослідницька діяльність інституціональних структур УАН-ВУАН-АН УРСР в галузі зоологічної науки, її напрямів, виявлені найважливіші передумови їх впливу на розвиток зоогеографії, проаналізовані часово-просторові координати пріоритетів розвитку зоогеографії у дослідженнях вчених-орнітологів В.Й. Дзедушицького, Й.К. Начоського, І.І. Пузанова, О.О. Грабара, В.Г. Аверіна, М.І. Гавриленка та інших.

В рецензованій дисертації вперше дана оцінка історично-наукових праць вітчизняних зоогеографів. Вони і сьогодні використовуються істориками науки як фундаментальні джерела при підготовці праць з історії біологічної науки, зокрема, зоогеографії.

Наукова повизна одержаних результатів полягає в тому, що:

- на основі сучасних методів дослідження проведено історіографічний аналіз наукової літератури та джерел другої половини XIX – до 1917 року, радянської доби та сучасної (від 1991 року), котра безпосередньо або опосередковано розкриває історичний процес становлення і розвитку зоогеографії другої половини XIX – до кінця 30-х років XX століття;

- розглянуто поступ формування зоогеографії як соціокультурного феномену, що впливав, по-перше, на суспільний розвиток, і, по-друге, сам трансформувався під впливом соціальних, політичних, економічних і релігійних факторів;

- виявлено внутрішні закономірності розвитку зоогеографії, а також вплив зовнішніх факторів на зміст, напрями та методи досліджень;

- виявлено та розглянуто діяльність значної кількості вчених-природознавців відповідно до морально-етичних критеріїв епохи, за якої вони жили та займалися вивченням хребетних тварин, домінанту відповідальності перед суспільством за здобуті результати;

- встановлено чинники, які негативно впливали на розвиток зоогеографії впродовж означеного періоду, їх зв'язок з політичними, бюрократичними і релігійними перешкодами в Російській імперії, насадженням за радянської доби ідеології, тоталітаризму, боротьби зі свободою думки, підпорядкування результатів вивчення тварин утилітарним потребам, гонінням, аж до заборони, наприклад, генетики як науки;

Практичне значення впливає із завдань вітчизняної історії науки, пов'язаних з необхідністю глибокого і всебічного вивчення ролі окремих вчених-зоогеографів. Узагальнені матеріали дослідження можуть бути використані у вузівській підготовці спеціалістів-істориків науки, під час вивчення студентами навчальних дисциплін «Історія науки і техніки», «Історія зоогеографії», «Історія зоології» та «Історія біології». Отримані результати можна також використовувати при написанні довідників,

енциклопедій тощо. Результати дисертаційного дослідження можуть бути використанні при написанні підручників, посібників, методичних рекомендацій біологічної проблематики.

Опубліковані праці М.М. Рогожі з проблем історії зоогеографічної науки, зокрема її орнітологічного спрямування (статті у науково-методичних збірниках, фахових та наукометричних журналах, різних періодичних видавництвах) повністю відображають основні результати дослідження.

Позитивно оцінюючи наукове дослідження М.М. Рогожі, вважаю за доцільне висловити деякі зауваження і побажання:

- автором дисертації поставлено цікаві в науково-практичному плані завдання «визначити роль і місце зоогеографічної науки (орнітологічний аспект) у розвитку біологічної науки». Але, не жаль, погляди вітчизняних зоогеографів на зазначені в дисертації проблеми не завжди подаються у порівняльному плані з попередньою та сучасною ситуацією розвитку цієї науки;

- неовно висвітлені етапи розвитку зоогеографічної науки в Україні означеного періоду;

- не представлено аналізу рукописної спадщини вітчизняних зоогеографів;

- доцільно було науково-організаційну та популяризаторську діяльність вітчизняних зоогеографів дещо розширити і більш детально зупинитися на аналізі організації їхніх публічних лекцій;

- при перекладі цитат інколи зустрічаються русизми, також бажаним було б покращити стиль перекладу.

Висловлені зауваження і побажання не зменшують наукової новизни і практичного значення рецензованого дисертаційного дослідження.

Все вищесказане дає підставу стверджувати, що дисертація «Становлення та розвиток зоогеографічної науки в Україні (1859–1941): орнітологічний аспект», є закінченою самостійною науковою роботою. Ця

дисертаційна робота відповідає пп. 9, 10, 12 «Порядку присудження наукових ступенів та вченого звання старшого наукового співробітника», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України № 567 від 24 липня 2013 року. Тому, її автор – Михайло Миколайович Рогожа заслуговує на присудження йому наукового ступеня доктора історичних наук за спеціальністю 07.00.07 – історія науки і техніки.

Офіційний опонент

доктор історичних наук, доцент
Кіровоградський державний
університет імені Володимира
Вишніченка, доцент кафедри біології
та методики її викладання

Г.В. ДЕФОРЖ

*Підпис засвідчує
Вчений секретар*

С.В. Омельченко

